

Káldos Péter

A SZELLEMI VAGYON-ÉRTÉKELÉS ELMÉLETI ÉS GYAKORLATI MÓDSZEREI

Napjainkra a szellemi vagyon, a jövedelemtermelő képesség fenntartását, illetve javítását biztosító innovációk a vállalatok egyik legfontosabb erőforrásaivá váltak, és meghatározó szerepet játszanak a cégek részvénytőzsdai értékének alakulásában. Az immateriális javak előtérbe kerülése a vállalati gazdálkodásban szükségszerűen irányította a kutatóintézeti és egyetemi elméleti és gyakorlati szakemberek figyelmét a szellemivagyon-értékelés témájára.

Az üzleti életnek szüksége van olyan megbízható módszerekre, amelyekkel a szellemi vagyon értékét nagy pontossággal, viszonylag olcsón, a gyakorlatban (is) könnyen alkalmazható módon lehet meghatározni. A tudományos kutatók és a vállalati szakemberek általában eltérő megközelítésben vizsgálják a vagyonértékelés kérdését, és különböző módszereket fejlesztettek ki a szellemi vagyon értékeléséhez.

A tanulmány célja, hogy áttekintést adjon a szellemi vagyon értékelésének a nemzetközi gyakorlatban alkalmazott módszereiről, elméleti háttéréről, gyakorlati eredményeiről, főként a szabadalmak és védjegyek, illetve a szabadalom- és védjegyportfóliók értékelési módszereire helyezve a hangsúlyt.

1. MIÉRT SZÜKSÉGES A SZELLEMI VAGYON ÉRTÉKELÉSE?

Az elmúlt évtizedekben a sikeres nemzetközi nagyvállalatok stratégiáján belül kiemelt helyet kapott a szellemi tulajdon védelme, amelynek változatos eszköztárát sikerrel alkalmazták piaci pozícióik erősítéséhez. A legértékesebb márkákkal rendelkező cégeknél az immateriális javak (beleszámítva a szellemivagyon-portfóliókat) értéke részvénytőzsdai értékük 70-99%-át is elérheti.¹ Így például az immateriális javak aránya a Microsoftnál a cég részvénytőzsdai értékének 91%-a, az SAP-nál 95%-a, a Coca-Colánál pedig 93%-a volt 2002-ben.² Ez a magyarázata – Reitzig szerint³ –, hogy a szellemivagyon-portfóliók értékbecslése a vállalati gyakorlatban is jelentkező kulcsfontosságú kérdéssé vált.

Ezzel szemben még az Egyesült Államokban sem általános, csak a legnagyobb vállalatokra jellemző, hogy a cégek éves beszámolóikban pontosan megjelenő szellemi vagyonuk értékét, nem is beszélve a szellemi tulajdon-védelmi tudatosság terén kevésbé fejlett ország-

¹ Valuation of intellectual property: What, why and how? WIPO Magazine, 2003. szeptember-október 5–8. o.

² P. Nielsen: (2004) Evaluating patent portfolios – a Danish initiative. World Patent Information, 2004. 26. sz. 143–148. o.

³ M. Reitzig: The economics of the patent system opening the black box – patent filing strategies and their implications for modelling patent value. INNO-tec, München, 1999

gok vállalatairól. Elsősorban a kis- és középvállalkozások körében fordul gyakrabban elő, hogy menedzsereik nem ismerik fel a szellemi vagyon értékének fontosságát és a benne rejlő lehetőségeket.

Az üzleti életben a szellemi vagyon, valamint a vagyonportfólió értékelésének a következő területeken van nélkülözhetetlen jelentősége.

Vállalatértékelés

A vállalatok szellemi vagyonának értékelésére ma még leggyakrabban vállalatok összeolvadása, felvásárlása, eladása, valamint közös vállalat alapítására tett kezdeményezés esetében kerül sor, amikor szükség van a materiális eszközök könyv szerinti értéke mellett a vállalati teljes részvénypiaci érték meghatározó hányadát jelentő szellemi vagyon értékének az ismeretére.

Finanszírozási források bevonása (banki hitelfelvétel, kockázati tőke bevonása)

A tudásintenzív kis- és középvállalkozások vagyonának döntő hányadát szellemi vagyonuk jelenti. Ezek a cégek a fejlesztéseik megvalósításához szükséges banki hitel igénylésekor biztosítékként csak szellemi vagyonukat tudják felajánlani. Sajnos megfelelő szellemivagyon-értékelési szakértelem hiányában és a magas kockázat miatt azonban a pénzintézetek nagy része ma még csak materiális biztosítékokat hajlandó elfogadni fedezetként.⁴ A fejlesztések finanszírozásának másik útja a kockázati tőke bevonása. Egyelőre e szervezetek sem elsősorban a cég birtokában levő szabadalmak értéke, hanem a szabadalmak gazdasági hasznosítására építő üzleti terv, illetve a menedzsment kvalitásai, valamint a hozamelvárások alapján döntenek a befektetésekről.⁵ A jövőben a szellemi vagyon fedezetként való használata várhatóan növekszik.

A szellemi vagyon értékesítése és a licenckereskedelem

Az innovatív szervezeteknek szükségük van más szervezetek által kifejlesztett találmányokra, tudásra. A szellemi vagyon értékesítése, illetve vásárlása előtt elengedhetetlen felbecsülni annak értékét. Több szakértő szerint az Egyesült Államokhoz képest Európában még nem fejlett a szellemivagyon-kereskedelem, illetve a licenccpiac. Ugyanakkor egyre több vállalat szakosodik kizárólag kutatás-fejlesztésre, és a K+F eredmények piacra vitelére. Az IBM például évente több mint 1 milliárd USD-t keres szellemivagyon-portfóliója egy részének értékesítéséből és licenccbeadásából. A Microsoft 2005 elején Microsoft Intellectual Property Ventures néven szellemi vagyonnal foglalkozó leányvállalkozást alapított azzal a céllal, hogy a cég által kifejlesztett találmányokat licenccbe adja, valamint ún. keresztlicencc-üzleteket kössön.⁶

⁴ M. Werner: IP from a bank perspective. PATINNOVA and EPO Patent Information Conference, 2005

⁵ U. Bundgaard-Jørgensen: Getting venture capital in start-ups through IP. PATINNOVA and EPO Patent Information Conference, 2005

⁶ Survey of Patents and Technology. The Economist, 2005. október 22. 3–20. o.

A szellemi vagyon menedzsmentje

A fejlesztési döntések magas, de becsülhető bizonytalansággal járnak. A vállalati szellemi-vagyon-portfólió menedzseléséhez, az üzleti stratégia kidolgozásához és a stratégiai döntések meghozatalához viszonylag pontosan kell ismerni a cég szellemi vagyonának értékét. A szellemi vagyon értékelése hozzásegítheti a tulajdonost költséghatékony felhasználási és fejlesztési döntések meghozatalához. Ennek jó példája, hogy a szellemi vagyon értékének ismerete segítséget nyújthat annak eldöntésében, hogy milyen típusú oltalmat érdemes bejelenteni és fenntartani.⁷

Belső és külső jelentések

A nagy nemzetközi vállalatok éves jelentései általában tartalmazzák a cég szellemi vagyonának értékét.

Kártérítési igény jogbitorlás esetén

A szellemi vagyon értékének ismerete segíthet eldönteni, hogy érdemes-e jogsértés (például szabadalombitorlás) ellen fellépni, és hogy a körülményektől függően hogyan kerüljön erre sor.⁸

2. A SZELLEMI VAGYON ÉRTÉKELÉSÉNEK MÓDSZEREI

A szellemi vagyon, illetve vagyonportfólió értéke egyenlő az abból származó, jövőben várható cash flow (készpénzbevétel) jelenértékével. Ez a szellemi vagyon közvetlen értékesítéséből, licencc beadásából, valamint hosszabb időn keresztül történő, ún. „folyamatos használatából” származhat.

A témával foglalkozó szakértők egyetértenek abban, hogy a szellemivagyon-értékelés nehéz, és tudományos egzaktussággal nem megragadható feladat. A szellemi javak értékét nem lehet „mérni”, csak közelítő számítással megbecsülni.⁹ A hatékony szellemivagyon-értékeléshez szükséges a „szaktudás és elbírálás” vagy/és az „osztályozás és számszerűsítés”,¹⁰ ezért ennek megfelelően az eredmény lehet kvalitatív és/vagy kvantitatív.

A szakirodalomban tárgyalt alapvető módszereket két kategóriába lehet sorolni, amelyek az „alulról felfelé” (bottom-up) és a „felülről lefelé” (top-down) haladás elvein alapuló eljárások.¹¹ Az „alulról felfelé” építkező stratégia esetében az értékelés inkább kvantitatív jellegű, és a végső értéket a betáplált adatokat felhasználó számítással határozzák meg. A „felülről lefelé” haladás elvén alapuló módszerek esetében a szellemi vagyon értékét ún.

⁷ Magyar Szabadalmi Hivatal honlapja – www.mszh.hu

⁸ Lásd (7) – www.mszh.hu

⁹ M. Reitzig: Valuing patents and portfolios from a corporate perspective – theoretical considerations, applied needs and future challenges. UNESCO High-Level Task force on valuation and capitalisation of intellectual assets, 2002

¹⁰ R. Pitkethly: Valuation of patents. Oxford Intellectual Property Research Centre, 2002

¹¹ M. Reitzig: i. m. (3), 1. o.

„értékmutatók” (value indicators) felhasználásával határozzák meg. Az értékelés inkább kvalitatív jellegű, megállapítások, statisztikai folyamatok segítségével történik.

A következő szellemivagyon-értékelési módszertípusok különböztethetők meg:¹²

- költségalapú (cost-based),
- piaci alapú (market-based),
- jövedelemalapú (income-based),
- opcióalapú (options-based),
- értékmutatók használatán alapuló (value indicators) módszerek.

A kilencvenes évek végén alakult ki és terjedt el az ún. „hibrid módszerek” használata. A hibrid módszerek kettő vagy több alpmódszer kombinációjából tevődnek össze, esetleg egyéb külső tényezőket is bevonnak az értékelésbe.

2.1. KÖLTSÉGALAPÚ VAGYONÉRTÉKELÉSI MÓDSZEREK (COST-BASED APPROACHES)

A költségalapú, kvantitatív értékelési módszerek azzal a feltételezéssel élnek, hogy a szellemi tulajdon értéke egyenlő az annak kifejlesztésére vagy megvásárlására fordított tőke értékével. Két alapváltozatuk – az ún. „történeti költség” (historical cost) módszere és az ún. „pótlási költség” (replacement cost) módszere – használatos az értékelési gyakorlatban.

A történeti költség módszere azt számítja ki, hogy a tulajdonosnak mennyibe került a szellemi tulajdon létrehozása, és ezt tekinti a szellemi vagyon végső értékének. Másképpen fogalmazva azt méri, hogy mekkora befektetéstől mentesülne a potenciális vevő, ha az adott szellemi tulajdont megvásárolná. Az ún. történeti költségekhez tartoznak például a K+F költségek, a piackutatási költségek, a szabadalmi oltalom megszerzésének költségei, a jogi költségek, a munkaerőköltségek. A költségeket a szellemi vagyon felmérésének időpontjára vonatkozóan, az infláció mértékével korrigálva kell kiszámítani.

A pótlási költség számítási módszere szerint a szellemi tulajdon értéke egyenlő az azonos funkciójú és hasznosságú szellemi alkotás létrehozásához szükséges befektetéssel. Másként: a szellemi tulajdon értéke egyenlő az aktuális árakon és körülmények között mért pótlási költséggel.

A költségalapú vagyonértékelési módszerek, amelyek az ún. „alulról felfelé” építkezés elvén alapuló módszerek közé tartoznak, leginkább a könyveléshez, auditáláshoz, valamint az adózáshoz szükséges értékmérésekre alkalmasak. A módszer előnyei közé tartozik, hogy aránylag egyszerű az alkalmazhatósága. Ezzel szemben Pitkethly¹³ szerint ezek a módszerek

¹² Az elsők között *Smith és Parr* (1994) írt összefoglalóan a témáról, és többek közt ez a sokat és sűrűn idézett mű sorolta a módszereket költség-, piaci, és bevételalapú kategóriákba. *G. Smith, R. Parr: The valuation of intellectual property and intangible assets* (2nd ed.) John Wiley and Sons, 1994

¹³ *R. Pitkethly: The valuation of patents: a review of patent valuation methods with consideration of option based methods and the potential for further research.* UNESCO Task force on valuation and capitalisation of intellectual assets, 2002, 4. o.

azért nem kaphatnak prioritást, mert nem veszik figyelembe a jövőt, valamint a szellemi vagyon birtoklásából fakadó jövőbeli hasznot. A szellemi vagyonra fordított költségek mértéke ugyanis általában sokkal kisebb vagy sokkal nagyobb, mint a szellemi vagyon végső értéke. Ezért a módszer önmagában nem alkalmazható a szellemi vagyon-menedzsment, valamint a gazdasági döntéshozatal területén, legfeljebb más módszerek kiegészítéseként.

2.2. PIACI ALAPÚ VAGYONÉRTÉKELÉSI MÓDSZEREK (MARKET-BASED APPROACHES)

A piaci alapú vagyonértékelési módszerek többsége a szellemi tulajdon értékének meghatározásához a piacon fellelhető és összehasonlításra alkalmas szellemi alkotásoknak korábbi vagyonátruházási, illetve kereskedelmi ügyleteiből származó tapasztalatokat használja fel. Az értékelés a hasonló vagy közel azonos szellemi vagyon értékesítéséről, valamint licencre, illetve használatba adásáról rendelkezésre álló információk kiaknázásával történik. A piaci alapú módszerek azzal az elméleti feltételezéssel élnek, hogy ilyen kereskedelmi ügyletek esetében a piac pontosan meghatározza a szellemi vagyon értékét. A piacon kialakult árból kiindulva, általában számítások segítségével meghatározható a szellemi vagyon jövőben várható hasznának jelenértéke.

A piaci alapú vagyonértékelés fontosabb fajtái a következők:

- aukció (auction),
- az összehasonlítható piaci érték (comparable market value) és
- az összehasonlítható licenccdíj (comparable royalty rate) módszere.

2.1.1. Aukció (auction)

Egy aukció (árverés) esetében több potenciális vevő létezik, és ha a szellemi vagyonról mindegyik teljes körű információval rendelkezik, az árverés keretében kerül meghatározásra a valódi piaci érték.

2.1.2. Az összehasonlítható piaci érték (comparable market value) módszere

Az összehasonlítható piaci érték esetében az adott szellemi tulajdon értéke kiszámítható a hozzá hasonló, de más szervezetek tulajdonában lévő szellemi alkotások közelmúltban történt eladása során kialakult piaci ár segítségével. Ez a módszer csak abban az esetben használható, ha a közelmúltban sor került hasonló jellegű szellemi tulajdon eladására, illetve amikor egy, a közelmúltban értékesített cég tőkéjének részét képezte hasonló szellemi tulajdon.

2.1.3. Az összehasonlítható licencdíj (comparable royalty rate) módszere

A gazdasági gyakorlatban viszonylag gyakran kerül sor oltalommal védett termékek, eljárások licencbe, használatba adására. A szellemi vagyon értéke kiszámítható a hozzá hasonló szellemi termékek piaci körülmények között kialakított licencdíjából kiindulva. Egyes iparágakra, valamint termékcsaládokra vonatkozóan kiszámított ún. átlagos iparági mutatók, illetve ismert licencdíj-számítási módszerek alkalmazásával meg lehet határozni a licencdíj piacon elfogadott szintjét, és ennek alapján el lehet végezni az összehasonlítást.

2.1.4. A piaci alapú értékelési módszerek főbb jellemzői

A piaci alapú módszerek alkalmazása akkor a legcélravezetőbb eljárás, amikor már konkrét üzleti tervek állnak az elemző rendelkezésére, valamint a szellemi alkotás fejlesztése már elérte a kereskedelmi hasznosításhoz szükséges szintet. A módszer alkalmazásának elengedhetetlen feltétele az értékelés tárgyát képező szellemi vagyon, vagy ahhoz hasonló szellemi termék piacának létezése.

A piaci alapú szellemivagyon-értékelési módszerek előnye az átláthatóság és a könnyű elsajátíthatóság. Nehézségekkel jár viszont a szellemi vagyon piacáról kellő mennyiségű és minőségű adatot összegyűjteni. A piaci alapú módszerek alkalmazásának legnagyobb hátránya az, hogy az összehasonlítható ügyletek száma a gyakorlati életben általában alacsony, sőt, a szellemi alkotások természetüknél fogva egyedi jellegűek. Nehezítő tényezőt jelent az is, hogy a létrejött kereskedelmi ügyletek adatai általában nem nyilvánosak, többnyire üzleti titoknak számítanak.

2.1.5. A piaci alapú értékelési módszerek gyakorlati alkalmazása

A piaci alapú szellemivagyon-értékelési módszerek egyik sajátos változatát jelenti az ún. értékmutatókat használó piaci összehasonlító módszer (market approach using value indicators), amelyet az IP Bewertungs (IPB) tanácsadó cég a gyakorlatban is alkalmaz. Az eljárás abban különbözik a bemutatott piaci összehasonlító módszerektől, hogy ún. „értékmutatók” használatával kísérli meg kiküszöbölni a piaci alapú módszerek hátrányos oldalait.

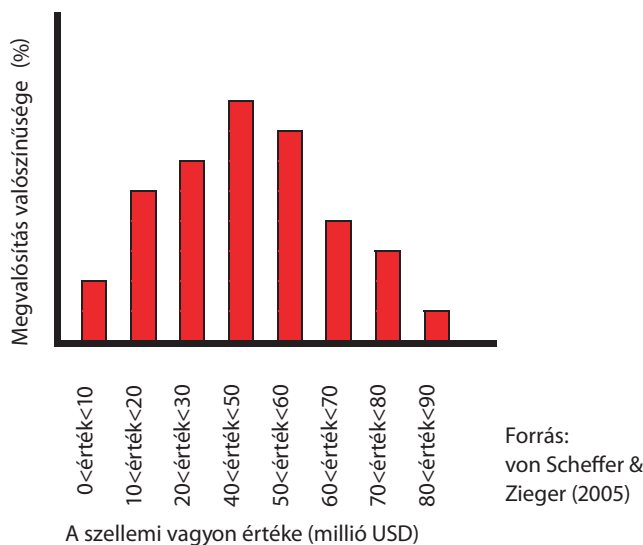
Az IPB kifejlesztett egy széles körű adatbázist, amely a cég által összegyűjtött szabadalmi, licencadatokat és más információkat tartalmazza. A szellemi vagyonra vonatkozó technikai adatok helyett piaci és iparjogvédelmi okiratokból nyert adatokat gyűjtöttek,^{14, 15} például lejárt licencszerződésekből, felszámoláskor eladott szabadalmakból és szabadalmi iratokból származó adatokat.

¹⁴ G. von Scheffer, et al.: From patents to finance. Intellectual Asset Management (IAM), 2005. február/március. Globe White Page, London,

¹⁵ IP Bewertungs AG honlapja – <http://www.ipb-ag.com>

Az ezekből az adatokból összeállított adatbázis segítségével és egyéb szakmai információk felhasználásával értékmutatókat alakítottak ki, és megvizsgálták e mutatók, valamint a hozzájuk tartozó szellemi tulajdon értéke közötti korrelációs kapcsolatot. A regressziós elemzés magas korrelációt mutatott ki a változók és a szellemi tulajdon értéke között.

A még ismeretlen értékű szellemi tulajdon értékelése a kb. 20 értékmutató segítségével történik.¹⁶ Az értékelés tárgyát képező szellemi tulajdon paramétereit betáplálják a modellbe, és egy számítógépes szimuláció közel 10 000 ciklusban, ciklusonként kis mértékekben változtatja az értékmutatók jelentőségét, fontosságát. Így az ügyfelek szellemi vagyona modellezésének végső eredménye nem egy érték, hanem egy matematikai csoportosítás, ami a végső érték valószínűségét is mutatja (1. ábra).

1. ábra: Az IPB-módszer eredménykimutatása

A tanácsadó vállalat ezzel a módszerrel a pénzügyi szektorhoz banki hitelért folyamodó cégek szellemi vagyonának értékelésére szakosodott. Loop szerint a módszer elősegíti, hogy a kölcsönt nyújtó bankok a szellemi tulajdont banki fedezetként ismerjék el rövid és középtávú hitelek esetében.¹⁷

A módszer legfontosabb előnyei közé tartozik, hogy nincs szükség az értékelés tárgyát képező szellemi alkotás tulajdonosának részvételére a vagyonértékelési folyamatban. Az elemzéshez szükséges adatok jelentős részéhez, mintegy 95%-ához nyilvános adatbázisok-

¹⁶ Von Scheffer et al.: i. m. (14)

¹⁷ D. Loop et al.: Patent valuation at IP Wertungen AG (IPB) – http://www.wipo.int/sme/en/documents/patent_valuation.htm

ból lehet hozzájutni.¹⁸ Így más jogosult tulajdonában lévő szellemi vagyon értékelése is lehetséges.

Az IPB-módszer hátránya az, hogy az eredmény kizárólag a piaci értéket mutatja, nem pedig a potenciális bevétel értékét. Ezért előfordulhat, hogy az újdonságot jelentő szellemi alkotások értéke alulbecsült.

2.3. JÖVEDELEMALAPÚ ÉRTÉKELÉSI MÓDSZEREK (INCOME-BASED APPROACHES)

A szellemi vagyonnak akkor van értéke, ha a jövőben várhatóan hasznot hoz.¹⁹ A jövedelemalapú módszerek mindegyikénél a szellemi tulajdon hasznosításából származó várható bevételek és költségek jelenértékének a kiszámítása történik. Ehhez minden esetben szükséges a vizsgálat tárgyát képező szellemi vagyon használatából származó várható cash flow (készpénz) mennyiségének meghatározása, más jövedelemforrásoktól történő elkülönítése, valamint tőkésítése. A jövedelemalapú módszerek az alábbiak lehetnek – a számítás alapjául vett tényezők szerint:

- a diszkontált cash flow (discounted cash flow – DCF) módszere;
- a royalty mérték (royalty rate/relief from royalty) módszere;
- a profitprémium (excess earnings/premium profits) módszere;
- a reziduális érték (residual value/elimination method) módszere.

2.3.1. A diszkontált cash flow (discounted cashflow – DCF) módszere

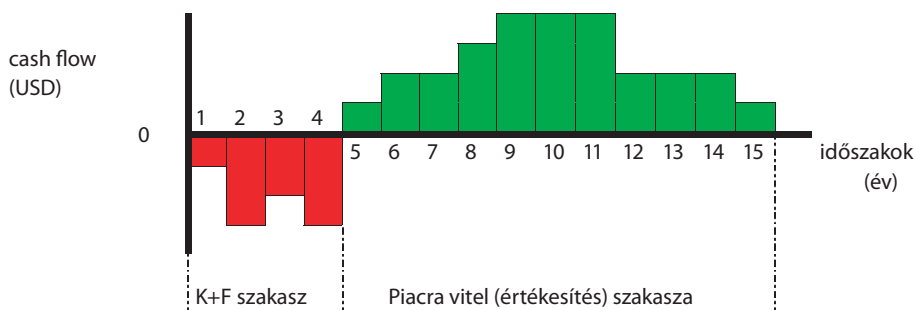
A DCF-módszer lényege az, hogy a szellemi vagyon felhasználásából jövőben várható cash flow (készpénzbevétel) mennyiségének jelenértékét számítja ki egy megfelelő diszkontfaktor (diszkontráta) segítségével.

A módszerben szereplő jelenérték-számítást több időszakra vonatkozóan végzik el, a szellemi vagyon várható élettartamának (vagy oltalmi idejének) végéig. A 2. ábrából jól látható, hogy a kutatás-fejlesztés időszakában csak költségek merülnek fel, a piacra viteli szakaszban a cash flow (kedvező esetben) pozitív.

A diszkontráta használatának az a funkciója, hogy egyrészt a cash flow bizonytalansága is megjelenjen a szellemi vagyon végső értékében (kockázati korrekció), másrészt a segítségével ki lehet számolni a jövőben várt cash flow jelen időpontra vonatkozó értékét, azaz jelenértékét (időkorrekció).

¹⁸ D. Loop et al.: i. m. (17)

¹⁹ J. Turner: Valuation of intellectual property assets, valuation techniques: parameters, methodologies and limitations. WIPO Asian regional forum on the intellectual property strategy for the promotion of innovative and inventive activities, 2000, 11. o.

2. ábra: Várható cash flow a szellemi vagyon élettartama végéig

A kockázati korrekció során általában több tényezőt vizsgáló kockázatelemzés készül a szellemi vagyronról, illetve vagyonportfólióról. Az elemzés elkészítéséhez a szellemi vagyon tulajdonosáról, a releváns piacokról és a gazdasági környezetről rendelkezésre álló információkat használják fel. A kockázatelemzés összefoglalja többek között a lehetséges gazdasági, jogi, iparági, vállalati kockázati tényezőket, így például a vizsgált szellemi vagyon piaci helyzetét, az árképzési és szabályozási kérdéseket, a tulajdonos pénzügyi pozícióját, valamint kitér más versenyképes termékek/eljárások fejlesztésének költségeire, a megvalósítás nehézségeire is. A DCF-módszer alkalmazása során a kockázat szintjének a becsléséhez több eljárást is használnak, és általában ebben térnek el egymástól a DCF-módszer különböző típusai.

2.3.2. A royaltymérték (royalty rate/relief from royalty) módszere

Ez a jövedelemalapú értékelési módszer azt feltételezi, hogy a szellemi vagyon bevétele egyenlő a várható élettartama, illetve oltalmi ideje alatt befolyó licencdíj tőkésített értékével. A módszer azt veszi számba, hogy mennyi pénzt kellene fizetni az értékelés tárgyát képező szellemi vagyon használati jogáért abban az esetben, ha az más szervezet tulajdonában lenne. Akkor használható ez a módszer, amikor a licencdíj megállapítása már megtörtént.

2.3.3. A profitprémium (excess earnings/premium profits) módszere

A profitprémium módszerét leginkább védjegy-, illetve szabadalmi oltalommal védett termékek értékelésére használják.²⁰ Ezeket a termékeket – a hozzá hasonló, de oltalommal nem védett termékekkel összehasonlítva – felárral lehet értékesíteni. A felárból származó többletbevételt a szellemi tulajdon várható használati időtartama végéig kell kiszámítani, és a DCF-módszerhez hasonlóan, egy jól megválasztott diszkontráta segítségével diszkontálni.

²⁰ Ernst & Young: <http://www.ey.com> és http://www.ey.com/GLOBAL/content.nsf/UK/CF_-_Services_-_SFS_-_Library_-_Methodology_-_Valuing_IP

2.3.4. A reziduális érték (residual value, elimination method) módszere

A reziduális érték módszere arra a feltételezésre épül, hogy a vállalat szellemi portfóliójának értéke egyenlő azzal az összeggel, amelyet akkor kapunk, ha a vállalkozás teljes részvénytársi értékéből levonjuk a materiális eszközök értékét.

2.3.5. A jövedelemalapú értékelési módszerek jellemzői

Több jövedelemalapú módszer, így a DCF-módszer, részben az „alulról felfelé”, részben a „felülről lefelé” haladás elvén alapuló módszernek tekinthető. Ezek az eljárások elsősorban az iparjogvédelmi oltalom megszerzését követően lehetnek hasznosak, mivel a szabadalom korlátozott ideig tartható fenn, és így korlátozott a szellemi tulajdon várható élettartama is.

Villiger és Bogdan²¹ szerint a hagyományos DCF-módszer „egyszerű és meggyőző”, és minthogy a módszer használata már elterjedt a vállalat-, valamint a termékértékelés területén, előszeretettel alkalmazzák a szellemivagyon-értékelésben is.²² Von Scheffer és Zieger²³ szerint a DCF-módszert használják a legszélesebb körben a szellemi vagyon értékeléséhez. Az Ernst & Young a roayaltymérték-módszert tekinti a legmegbízhatóbb szellemivagyon-értékelő módszernek. Egyszerűsége miatt a tanácsadó cég a reziduálisérték-számítást a szellemi vagyon maximális értékének becsléssel történő kiszámításához is használja.²⁴

A jövedelemalapú értékelési módszereknek számos hátránya is van. Több szakértő szerint e módszerek túlzott mértékben támaszkodnak a becsült cash flow értékre, amely feltételezésekre épül. A DCF-módszer például akkor adja a legpontosabb eredményt, ha pontos információval rendelkezünk a tervezett cash flow jövőbeni értékéről. Mivel a jövőbeni kockázatot nehéz megbecsülni, új, illetve piaci bevezetés előtt álló termék esetén a diszkontráta meghatározása komoly kihívást jelent. Összehasonlítható termék létezése, vagy a piacra már bevezetett termék esetén a diszkontráta meghatározása könnyebb feladat.

2.3.6. A jövedelemalapú értékelési módszerek gyakorlati alkalmazása

A DCF-módszer egyik változatát, a kockázattal korrigált nettó jelenérték (risk adjusted net present value – rNPV) számítást a gyakorlatban elsősorban a biotechnológia és a gyógyszerfejlesztés területén alkalmazzák.

A kockázattal korrigált nettó jelenérték módszer a szellemi termékek fejlesztéséhez tartozó kockázatot egy fogadássorozathoz hasonlóan kezeli. A fogadások megfelelnek a fejleszté-

²¹ R. Villiger & B. Bogdan: Getting real about valuations in biotech. Nature Biotechnology Vol. 23, No. 4, 2005. április

²² Geday P.: Adalékok a hagyományos és az újszerű vállalatértékelési eljárások összehasonlításához. Vezetéstudomány, 2006. 5. szám, 37. o.

²³ G. von Scheffer, M. Zieger: Methods for patent valuation. International conference on intellectual property as an economic asset, 2005 – <http://www.ipb-ag.com>

²⁴ Lásd Ernst & Young honlapja, (20)

si lépéseknek, például a gyógyszerfejlesztésben az ún. klinikai fázisoknak. Az első fogadás, illetve fejlesztési fázis során elért siker a következő fogadás (a következő fejlesztési fázis) megtételének a feltétele. A sikeres fejlesztési tevékenység végeredménye az értékesíthető, illetve licencbe adható szellemi termék.

A nettó jelenérték diszkontálásához szükséges ún. „kockázati korrekciós tényező” (risk adjustment factor) nagysága a termékfejlesztés sikerétől, illetve az egyes fejlesztési fázisok sikerétől függ. A gyógyszeripari fejlesztéshez tartozó klinikai fázisok statisztikai sikervalószínűsége, valamint a klinikai fázisok végrehajtásához szükséges költségek ismertek, továbbá kiszámítható az egyes országok engedélyezési testületei jóváhagyásának valószínűsége is.

2.4. OPCIOALAPÚ ÉRTÉKELÉSI MÓDSZEREK (OPTIONS-BASED APPROACHES)

A szellemi vagyon értéke az idő függvényében változó nagyságú lehet, általában nehezen modellezhető, sok, nem számszerűsíthető tényező befolyása alatt áll. A szellemi vagyon értékének meghatározását megnehezíti az a körülmény, hogy a termékfejlesztés, és a gazdasági hasznosítás során a tulajdonos több döntési lehetőség közül választhat (például tovább folytatja vagy abbahagyja a fejlesztést, iparjogvédelmi oltalmat szerez vagy nem tesz bejelentést). Általában a kezdeti szakaszban a legnagyobb a döntési lehetőségek tárháza.

A költségalapú, piaci alapú, valamint jövedelemalapú szellemivagyon-értékelési eljárások figyelmen kívül hagyják a döntés rugalmassági értékét, amelyet az opcióalapú értékelési módszerek figyelembe vesznek. Az opciós modellek megpróbálják megbecsülni a szellemi alkotás tulajdonosa előtt álló választási lehetőségeknek, és így magának a szellemi tulajdonnak az értékét.²⁵

2.4.1. Reálopció-módszer (real options approach)

A szakirodalom elsősorban a tudományos alapokon nyugvó, ún. „reálopció-módszerrel” (real options approach) foglalkozik.^{26, 27} A módszer azon alapul, hogy kiszámítja a szabadalom hasznosítására épülő termék várható értékét sikeres fejlesztés, valamint forgalomba hozatal után.²⁸ A piacképes termék előállításáig több „akadállyal” kell sikeresen megbirkózni. Minden egyes fejlesztési lépés sikeréhez egy adott matematikai valószínűség tartozik, így a pénzügyi életben gyakran használt, ún. Black–Scholes matematikai eljárással ki lehet számítani a szellemi vagyon opciós értékét. Pitkethly²⁹ és Reitzig³⁰ szerint a reálopció-módszer

²⁵ Lásd Pitkethly: i. m. (13)

²⁶ Lásd Pitkethly: i. m. (13, 10), Reitzig: i. m. (9)

²⁷ M. Reitzig: Methods for patent portfolio valuations: Challenges for and responses by academia. International conference on intellectual property as an economic asset, 2005

²⁸ Ez a módszer főként szabadalmak értékelésére használható, de elvileg az eljárás védjegyek értékelésére is alkalmas.

²⁹ Lásd Pitkethly: i. m. (13)

³⁰ Lásd Reitzig: i. m. (9)

alkalmazásához a szellemi vagyona vonatkozó statisztikákon kívül a következő információkra van szükség.

- *A projekt cash flow jelenértéke*
A jelenértéket befolyásolja többek között a szabadalom újdonsága, a feltalálói tevékenység (nem nyilvánvalóság), az oltalom terjedelme, a (technikailag) kikerülő fejlesztés nehézsége, valamint a tulajdonos más, kiegészítő szellemi tulajdona. Az opció, vagyis a szellemi vagyon értéke növekszik, ha magasabb a projekt végső értéke.
- *A projekt befektetési költsége*
Az opció értéke növekszik, ha alacsonyabb a projekt befektetési költsége.
- *Hátralévő befektetési idő (az iparjogvédelmi oltalom még hátralevő ideje)*
Ez a szabadalom műszaki/technológiai, jogi és piaci bizonytalanságát (volatility) mutatja. Az opció értéke növekszik, ha hosszabb a hátralevő befektetési idő.
- *Kockázatmentes kamatláb*
Ez a kamatláb, amelyet feltételezni lehet egy kockázatmentes befektetés esetében.

2.4.2. Az opcióalapú értékelési módszerek gyakorlati alkalmazása

A gyakorlatban alkalmazott technológiakockázat-/haszonelemzés (TRRU – Technology Risk Reward Units) opciós értékelési módszert a Patent and License Exchange (PLX) cég fejlesztette ki az Egyesült Államokban. A hozzá tartozó szoftvert a Szingapúri Szabadalmi Hivatal is megvásárolta, és a módszer alkalmazásával térítés ellenében nyújt vagyoneértékelési szolgáltatást ügyfeleinek.³¹

A szakirodalom, valamint a cég honlapja³² szerint a módszer az ún. Black–Scholes-eljárást alkalmazza, a szabadalom értékének kiszámításához „élő” adatbázist használ fel, ami az összehasonlítható, technológiaintenzív vállalkozások szabadalmainak jellemzőit tartalmazza.

2.4.3. Az opcióalapú értékelési módszerek jellemzői

Az opcióalapú értékelési módszerek a kezdeti stádiumban levő, fejlesztés alatt álló szellemi alkotások értékelésére a legalkalmasabbak. Khoury szerint a módszert leginkább a gyógyszeriparban használják, ahol jól megragadható fejlesztési akadályok léteznek, amelyek sikeres áthidalásának a valószínűsége ismert. A technológiakockázat-elemzési opciós értékelési módszer (TRRU) kidolgozói szerint a módszer elsősorban a licencdíj felmérésére alkalmas.³³

³¹ Szingapúri Szabadalmi Hivatal – <http://www.ipos.gov.sg> és <http://www.surfip.gov.sg>

³² Patent and Licence Exchange (PLX) – <http://www.pl-x.com>

³³ S. Khoury: Selection and application of intellectual property valuation methods in portfolio management and value extraction. Les Nouvelles, 2001. szept. 77–86. o.

Több szerző véleménye szerint az opcióalapú értékelési módszerek irreálisan magas eredményértékeket mutatnak, mert a szellemi vagyon végső értékébe a teljesíthetetlen, irreális döntések értékeit is beleszámítják.³⁴

2.5. ÉRTÉKMUTATÓK HASZNÁLATÁN ALAPULÓ MÓDSZEREK (VALUE INDICATORS)

Az értékmutatók használatán alapuló módszerek a szellemi tulajdon értékének meghatározásához mérhető, ún. „érték helyettesítő indikátorokat” (proxy) alkalmaznak. Ezek az indikátorok az ún. „értékmutatók”, amelyekkel a szellemi tulajdon sajátosságait írják körül. Az értékmutatók a szellemi javak végső értékét pozitív, illetve negatív irányban befolyásolhatják. Például az ingatlanok értékbecslése során is szoktak ún. értékmutatókat (lakókörnyezet jellege, szobák száma, elhelyezkedése stb.) használni. Az értékmutatók felhasználásával statisztikai modelleket is lehet készíteni.

2.5.1. Kizárólag értékmutatók használatán alapuló módszerek

Reitzig szabadalmakkal foglalkozó vizsgálata szerint az értékmutatók használatán alapuló szellemi vagyon-értékelési eljárás a következő lépéseket követi, és a gyakorlatban is alkalmazható:³⁵

- a mérés tárgyát képező szabadalomhoz tartozó értékmutatók megállapítása;
- az értékmutatók kategóriákba sorolása,³⁶ ezek befolyásolják a várható cash flow jelenértékét vagy a bizonytalanságot;
- az értékmutatók súlyának és fontosságának meghatározása;
- a szabadalom értékének becslése a súlyozott értékmutatók összeadásával;
- vagyonportfólió értékelése esetén a szellemi vagyon-portfólió egyes elemei értékének összegzése.

Az értékmutatókat³⁷ – a szakirodalom szerint – két kategóriába lehet sorolni. Az első csoportba az iparjogvédelmi eljárás értékmutatói tartoznak. Ezek más szervezet tulajdonában lévő szabadalmak értékelésére is alkalmasak.³⁸ A második csoportba a vállalaton belüli értékmutatók tartoznak, amelyek a vállalat saját tulajdonában lévő szellemi vagyon értékelésére használhatók.

³⁴ J. Stewart et al.: Putting a price a biotechnology. Milken Institute, 2001

³⁵ A szakirodalom a szabadalomértékeléssel kapcsolatban foglalkozik az értékmutatók használatával, de elvileg nem kizárt, hogy az értékmutatók használatán alapuló módszert védjegyértékelésre is lehessen használni. Lásd Reitzig: i. m. (9), 19–21. o.

³⁶ Reitzig szerint meg lehet különböztetni azokat a mutatókat, amelyek a szabadalom várható cash flow-jának értékére, valamint a fejlesztési, illetve kereskedelmi sikerhez tartozó kockázatára, bizonytalanságára vonatkoznak. Lásd i. m. (9)

³⁷ Az alább bemutatott értékmutatók példa jellegűek.

³⁸ D. Harhoff: Citations, family size, opposition and the value of patent rights, 1999. A szerző kulcskérdése például az volt, hogy publikus adatok segítségével hogyan lehet felbecsülni egy szabadalom értékét.

2.5.2. Az iparjogvédelmi eljárás értékmutatói

*Előre irányuló hivatkozások (forward citations)*³⁹

Amikor egyéb szabadalmi bejelentések hivatkoznak a mérés tárgyát képező szabadalomra, a hivatkozások száma és a szabadalom értéke között erős pozitív kapcsolat fedezhető fel. A gyakrabban hivatkozott szabadalmak általában technikailag fejlettebb megoldást jelentenek, és így gazdasági értékük is magasabb.

Visszafelé irányuló hivatkozások (backward citations)

A visszafelé irányuló hivatkozások száma összefüggést mutat a szabadalom értékével.

Szabadalmi oltalmi idő hossza, időtartama (patent duration)

A hosszabb ideig oltalom alatt álló szellemi vagyon értéke általában magasabb.

Szabadalom terjedelme (patent breadth)

A szabadalom értékét befolyásolja a szabadalom terjedelme, az igénypontok által meghatározott oltalmi kör.

Újdonság és feltalálói tevékenység (novelty and inventive activity/non-obviousness)

Annál nagyobb a találmány értéke, minél nagyobb az újdonságfoka.

*Szabadalomcsalád mérete (family size)*⁴⁰

Minél nagyobb a szabadalomcsalád mérete, annál nagyobb jövőbeli haszonra számíthat a tulajdonos, és annál magasabb a szabadalom értéke.

Közzététel (disclosure)

A közzététel pozitív és negatív irányban egyaránt változtathatja a szabadalom értékén, terméktől és iparágtól függően.

Megkerülő fejlesztés nehézsége (difficulty in inventing around)

Értékesebb egy szabadalom, ha a versenytársak számára technológiai okok miatt megoldhatatlan a szabadalmat kikerülő fejlesztés, illetve nincs lehetőségük a versenytársaknak a szabadalom megkerülésére. Ezt nemcsak a szabadalom terjedelme határozza meg, hanem

³⁹ A hivatkozásokra vonatkozó mutatót a szabadalom megadása után 4-5 év elteltével érdemes figyelni.

⁴⁰ A Párizsi Unió Egyezmény lehetővé teszi, hogy a bejelentő találmányát az első bejelentés napjától számított egy éven belül, ennek elsőbbségére hivatkozva több, akár valamennyi tagországban bejelentse. Az egy közös bejelentésre hivatkozó szabadalmak alkotják az úgynevezett természetes szabadalomcsaládot. Ha a bejelentő bármely okból nem hivatkozott elsőbbségi bejelentésre és úgy jelentette be találmányát több országban, esetleg olyan országokban is, amelyek nem tagjai az egyezménynek, akkor a bejelentő neve és a találmány témája alapján intellektuális mérlegeléssel létrehozható az úgynevezett mesterséges szabadalomcsalád.

a szabadalom jogosultjának szellemivagyon-stratégiája és a szellemivagyon-portfólióban levő ún. „védő” szabadalmak is.

Kiegészítő szellemi vagyon (complementary assets)

A szellemi tulajdon üzleti sikere sokszor egy nagyobb portfólión belüli helyzetétől függ. Szerepelhetnek a szellemivagyon-portfólióban például védjegyek, stratégiai jelentőségű szabadalmak is.

A szabadalom tulajdonviszonyai (patent ownership)

Magasabb a szellemi tulajdon értéke abban az esetben, ha a bejelentő/jogosult intézmény, és nem egyéni feltaláló. Ez az üzleti siker bizonytalanságának mértékével van összefüggésben; a bizonytalanság egyéni bejelentő esetében magasabb, intézmény esetében általában alacsonyabb.

A felszólalások eredménye (outcome of opposition cases)

Elméletileg az értékesebb szabadalmat többen próbálják megtámadni, illetve több az ellene benyújtott felszólalás. A felszólalásokkal szembeni védelem sikere arra is utalhat, hogy a szabadalom erős, és magasabb értékkel rendelkezik. A szabadalom értéke szempontjából a felszólalási eljárás végkimenetele is fontos (a felszólalást elutasítják, tehát nincs hatással a megadott szabadalomra, a szabadalmat módosítással lehet fenntartani, a szabadalmat megvonják stb.).

2.5.3. Nem publikus, saját értékmutatók

A saját tulajdonban levő szabadalom értékelése esetében az előbb ismertetett értékmutatókon kívül több belső információ áll az értékelő(k) rendelkezésére. Randes az alábbi értékmutatókat emeli ki.⁴¹

A szellemi tulajdon teljesítménye/erőssége (strength of IP)

Ez a mutató nagyon hasonlít az iparjogvédelmi eljárás újdonság- és feltalálói tevékenység-indikátoraihoz. A legfontosabb különbséget az jelenti, hogy a találmánynak nem kell iparjogvédelmi oltalom alatt állnia ahhoz, hogy értékelni lehessen. Ha azonban a találmány nem jelent újdonságot (novelty), akkor ez negatívan hat az értékére.

A szellemi tulajdon (jogi) helyzete (legal situation)

Az iparjogvédelmi oltalom jogi védelmet jelent a bitorlással szemben. A szabadalom értékét befolyásolja a szabadalmi oltalom bitorlása felismerésének a valószínűsége. Amennyiben

⁴¹ T. Randes: Valuation of intellectual property assets. Patent World, 2000. május, 19–22. o.

a szabadalom jogosultja monitoring útján állandóan figyelemmel kíséri a piaci és technológiai környezet alakulását, ez kedvező hatással lehet a szabadalom értékére. Csökkenti a szabadalom értékét ugyanakkor, ha fennáll a szabadalom – bitorlás nélküli – megkerülésének a lehetősége. Egy hatékony szabadalmi portfólió kialakítása ún. védőszabadalmakkal növelheti a szellemi vagyon értékét.

Piaci részesedés (market share)

A találmányhasznosításból fakadó nagyobb piaci részesedés, illetve az oltalom megszerzése folytán kialakuló piaci monopolhelyzet növeli a szabadalomhasznosításból származó jövőbeni pénzforgalmat, és így a szabadalom értékét is.

Hozzáadott érték (value added)

Növekszik a szellemi vagyon értéke abban az esetben, ha a szellemi tulajdon hozzájárul a jogosult bevételének, nyereségének gyarapításához azáltal, hogy növeli a meglévő termékek értékét, vagy csökkenti a termelési költségeket.

Stratégia (strategy)

A szellemi tulajdon magasabb értéket testesít meg, ha jól kiegészíti a jogosult meglévő vagyonportfólióját, és beleilleszkedik üzleti stratégiájába. A vállalat általános stratégiájába nem illeszkedő, azon kívül eső szellemi tulajdon esetén értéknövelő tényezőt jelenthet a licencbeadás lehetősége.

Technológiai fejlesztés, termékfejlesztés (time for R&D completion)

A szellemi vagyon értékének csökkenése irányában hat, ha az üzleti hasznosítás, a kereskedelmi forgalomba hozatal ideje bizonytalan. Ugyanilyen hatása van annak, ha még hosszú időbe telik a technológiai fejlesztés vagy termékfejlesztés sikeres befejezése.

Jogi, technikai és piaci bizonytalanság – volatilitás (legal, technical and market uncertainty – volatility)

A szellemi vagyon értékelésének egyik legfontosabb tényezője a bizonytalanság. Találmányok esetében többnyire hosszú és kiszámíthatatlan a gazdasági hasznosításhoz szükséges idő. A vagyonértékelésre pedig általában akkor kerül sor, amikor az innováció kereskedelmi sikere még bizonytalan, technikai akadályokat kell leküzdeni. A technikai és piaci bizonytalanságok mellett jogi kételyek is befolyásolhatják a szellemi tulajdon fejlesztésének sikerét.

2.5.4. Értékmutatók használatán alapuló módszerek gyakorlati alkalmazása

A Dán Szabadalmi Hivatal által kifejlesztett IPScore szabadalomértékelési módszer szoftverformában végez kvalitatív értékelést, egy értékmutatókat tartalmazó kérdőívre adott vá-

laszokból.⁴² A cikk előző részében bemutatott értékmutatók egy részét az IPScore módszer is alkalmazza – jogi státusz (legal status), technológia (technology), piac (market), pénzügyek (finance), valamint stratégia (strategy) kérdéscsoportokba sorolva. A kérdőív kitöltőinek minden egyes értékmutatót osztályozni kell 0-tól 4-ig terjedő pontszámmal. A kérdésekre adott válaszokból a szoftver grafikonokat készít, amelyekről könnyen felismerhetők és leolvashatók a szabadalom erősségei és gyengeségei.

A módszerhez tartozik még egy pénzügyi eredmények (financial results) elnevezésű melléklet is, amely a diszkontált cash flow (DCF) módszerét használja. A DCF-módszerben alkalmazott diszkontráta meghatározásához az IPScore értékmutatóit használja fel.

2.5.5. Az értékmutatók használatán alapuló módszerek jellemzői

A vállalati menedzsment szempontjából a kizárólag értékmutatókat használó módszerek kiegészítő jellegű, alternatív szellemivagyon-értékelési eljárásoknak bizonyulnak.⁴³ E módszerek legnagyobb előnye az, hogy az alkalmazásukhoz szükséges, nagy mennyiségű információ publikus, könnyebben hozzáférhető forrásokból is beszerezhető. Ezért más szervezet tulajdonában lévő szellemi tulajdon értékelésére is fel lehet használni őket, például szabadalmi adatbázisokból nyert információk segítségével. Az értékmutatók használatán alapuló módszerek olyan szellemi vagyon felmérésére a legalkalmasabbak, ahol kicsi a jogi, a piaci bizonytalanság, és nincs lehetőség a piaci összehasonlításra. A módszer gyorsasága és alacsony költsége alkalmassá teszi nagy portfóliók felmérésére is.

A módszer gyenge pontja az, hogy a megfelelő értékmutatók kiválasztása és fontosságuk súlyozása nehéz. Az értékmutatók és a szellemi tulajdon értékének alakulása közötti összefüggés nem definiálható pontosan. Reitzig szerint még keveset tudni arról, hogy például egy előre, illetve visszafelé irányuló hivatkozás pontosan mennyivel növeli a szabadalom értékét.⁴⁴

Pitkethly⁴⁵ szerint az értékmutatók használatán alapuló vagyonértékelési eljárás inkább a közérdekű célból készített, makroszintű tanulmányokban található meg, de kevésbé alkalmas mikroszinten, a vállalatok szintjén a szellemi vagyon értékelésére.

⁴² Dán Szabadalmi Hivatal (DKPTO) – <http://www.dkpto.dk/> és <http://www.ipscore.com/>; Management and evaluation of patents and trademark: Consultants' Analysis Report. Ernst & Young & Ementor, DKPTO, 2000, valamint Nielsen: i. m. (2)

⁴³ Reitzig: i. m. (9)

⁴⁴ Reitzig: i. m. (9), 19. o.

⁴⁵ Pitkethly: i. m. (13)

2.6. HIBRID MÓDSZEREK

A kizárólag csak egy szellemivagyon-értékelési alpmódszerre épülő eljárások mellett léteznek a gyakorlatban jobban használható, több alpmódszer kombinációját megvalósító, ún. „hibrid” módszerek is.

A gyakorlatban alkalmazott hibrid eljárás a hibrid összehasonlítható licencdíj (comparable royalty rate) és a technológiai tényező (technology factor) módszere is. A diszkontált cash flow módszer (DCF), az IP Bewertung cég által alkalmazott piaci összehasonlító módszer, valamint a Dán Szabadalmi Hivatal IPScore módszere is hibrid módszernek tekinthető.

2.6.1. A hibrid összehasonlítható licencdíj (comparable royalty rate) módszere

A hibrid összehasonlítható licencdíj módszere a piacon kialakult, összehasonlítható licencdíjakra épül (piaci alapú módszer). A licencdíj adatokat aztán felhasználja egy bevételalapú modellben is (jövedelemalapú módszer). A módszer szerint a jövőben befolyó licencdíjbevétele várható diszkontált értéke egyenlő a szellemi tulajdon értékével.

2.6.2. A technológiai tényező (technology factor) módszere

A technológiai tényező módszerének alkalmazása során kiszámítják a szellemi tulajdon hasznosításából várható cash flow jelenértékét (jövedelemalapú értékelési módszer), amit egy ún. „technológiai tényezővel” diszkontálnak. Az általában százalékban kifejezett technológiai tényező magában foglalja a szellemi tulajdonhoz kapcsolódó összes kockázatot, amelynek nagysága befolyásolja a jelenértéket. A technológiai tényezőt piaci alapú összehasonlítások és/vagy értékmutatók használatával generálják.

2.6.3. A hibrid módszerek gyakorlati alkalmazása

Az egyesült államokbeli Inavisis cég által kifejlesztett technológiai tényező (technology factor)-módszer a jövedelem- és a piaci alapú módszerek keresztezése.^{46, 47, 48} A módszer a technológiai tényező százalékos értékének meghatározásához kvalitatív értékmutatókat használ fel. A módszer lényegét a következő egyenlet foglalja össze:

$$\text{szellemi vagyon értéke (USD)} = \text{jelenérték (USD)} \times \text{technológiai tényező (\%)}$$

⁴⁶ S. Khoury: APPENDIX: Valuing intellectual Properties, 335–356. o. – <http://www.inavisis.com>.

⁴⁷ S. Khoury: Valuing intangibles? Consider the Technology Factor Method. Les Nouvelles, 2001. szept. 87–90. o.

⁴⁸ S. Khoury: Valuation of intellectual properties: economic theory vs financial analysis tools. Trademark World Global IP Rights Management Special Issue, 2002, 43–50. o.; Inavisis Incorporated – <http://www.inavisis.com>; lásd még Khoury: i. m. (32)

A jelenérték egyenlő a szellemivagyon-gazdálkodási stratégiától, vagyonportfóliótól, illetve szellemi tulajdontól várt cash flow jelenértékével. A hagyományos diszkontált cash flow (DCF-) módszerrel szemben a szellemivagyon-gazdálkodási stratégiától, vagyonportfóliótól, illetve szellemi tulajdontól várt cash flow jelenértékének kiszámítása során használt diszkontfaktor csak a tőkeköltségeket (időkorrekciót) veszi számításba, de a szabadalom fejlesztési és kereskedelmi kockázatait (kockázati korrekciót) nem foglalja magában. A szabadalomhoz kapcsolódó kockázatot, bizonytalanságot és haszonszerzési lehetőséget, valamint ezeknek a szabadalom értékéhez való hozzájárulását a technológiai tényező fejezi ki.

A technológiai tényező százalékos értékének a meghatározását egy, a különböző szakterületek képviselőiből, a tulajdonos szervezet munkatársaiból és külső tanácsadókból álló munkacsoport végzi. A munkacsoport azt vizsgálja, hogy az egyes értékmutatók milyen hatással vannak a szabadalom értékére, és ezen információk alapján alakítják ki a technológiai tényező százalékos értékét. A technológiai tényező meghatározásakor figyelembe veszik például a találmány saját, illetve más vállalaton belüli potenciális hasznát, a megvalósításhoz szükséges tőkét, időt, a szabadalom várható élettartamát, valamint a jogi megalapozottságot, a szabadalom újdonságfokát, alternatív technológiák létezését. A módszer a versenytársak várható válaszreakcióit is számításba veszi.⁴⁹

2.6.4. A hibrid módszerek jellemzői

Khoury szerint a technológiai tényező módszere egyszerűen használható megoldás azért, mert szakértelemmel és megfelelő képesítésű szakemberekből álló munkacsoporttal, aránylag kevés kvalitatív adat felhasználásával számszerűsíthető eredményeket lehet vele elérni. A módszer a legjobb eredménnyel a szellemi vagyon adásvételénél, fejlesztési döntések meghozatalánál, valamint a találmány fontosságának meghatározásánál használható – a fejlesztés kezdeti szakaszától egészen a késztermék forgalomba hozataláig.⁵⁰

A módszer gyenge pontjait a technológiai tényező százalékos értékének meghatározása, valamint az értékmutatók számszerűsítése jelenti. A felhasznált adatok és a feltételezések nagymértékben befolyásolják a technológiai tényező módszerének pontosságát és minőségét, így a felmérést végző munkacsoport összeállítása és tagjainak szakmai színvonala is befolyásolja az eredményeket.

3. ÖSSZEFOGLALÓ KÖVETKEZTETÉSEK

A következő táblázat összefoglaló képet ad a szellemi vagyon értékelésének a nemzetközi gyakorlatban elterjedt módszereiről.

⁴⁹ Teljes lista, lásd *Khoury*: i. m. (45)

⁵⁰ Invisis Incorporated – <http://www.invisis.com>

A módszer megnevezése	Az eredmény jellege
<i>Költségalapú</i>	
Történeti költség	kvantitatív
Pótlási költség	kvantitatív
<i>Piaci alapú</i>	
Aukció	kvantitatív
Összehasonlítható piaci érték	kvantitatív
Összehasonlítható licencdíj	kvantitatív
IPB: Piaci összehasonlítás értékmutatók felhasználásával	kvantitatív
<i>Jövedelemalapú</i>	
Diszkontált cash flow (DCF)	kvantitatív
Royaltymérték	kvantitatív
Profitprémium	kvantitatív
Reziduális érték	kvantitatív
Kockázattal korrigált nettó jelenérték (rNPV)	kvantitatív
<i>Opcióalapú</i>	
Reálopció	kvantitatív
PLX: Technológiai kockázat-/haszonelemzés (TRRU)	kvantitatív
<i>Értékmutatók használatán alapuló</i>	
Kizárólag értékmutatók használatán alapuló	kvalitatív
DKPTO: IPScore	kvalitatív/kvantitatív
<i>Hibrid</i>	
Hibrid összehasonlítható licencdíj	kvantitatív
Technológiai tényező	kvantitatív
Inavis Inc: Technológiai tényező	kvantitatív

A szellemi vagyon bonyolult, összetett jellege megnehezíti megbízható vagyonértékelési módszerek kidolgozását. Randes szerint a szellemi vagyon értékelési folyamata különböző készségek és szakmák együttműködését igényli.⁵¹ Reitzig⁵² szerint minden tudományos módszer gyakorlatba ültetése és alkalmazása más-más szaktudást és kompetenciát igényel.⁵¹ Az értékmutatók meghatározásához, illetve a diszkontráták és szorzótényezők értékének kiszámításához sok tapasztalat kell. Khoury kiemeli, hogy a szellemi vagyon értékelésének fortélyait nem lehet csupán a szakirodalomból elsajátítani.⁵³

⁵¹ Randes: i. m. (40), 22. o.

⁵² Reitzig: i. m. (9)

⁵³ Khoury: i. m. (45), 7. o.

A módszertannal kapcsolatban a szakértők egyetértenek egyrészt abban, hogy valamennyi módszerhez szükség van egy sajátos értékelési „eszközészletre”. A gyakorlatban a szellemi tulajdon értékének megállapításához célszerű legalább kettő vagy több értékelési módszer egyidejű használata. Khoury szerint a szellemi tulajdon többsége alacsony értékű, ezért kulcsfontosságú kérdés az adekvát értékelési módszerek kiválasztása.⁵⁴ A szakértők másrészt azt hangsúlyozzák, hogy a leghatékonyabb értékelési módszerek, illetve módszerkombinációk kiválasztása csak a környezeti feltételek ismeretében lehetséges. A környezet ugyanis befolyásolja a vagyonértékelés során alkalmazott értékmutatók kiválasztását, kalibrálását, valamint magát az értékelési folyamatot is.

Pitkethly,⁵⁵ Reitzig,⁵⁶ Turner⁵⁷ és Randes⁵⁸ vizsgálatai szerint a környezetről az alábbi információkra van feltétlenül szükség.

Az értékelés tárgyát képező szellemi vagyon azonosítása

A szellemi vagyon értékelése csak akkor lehetséges, ha azt pontosan lehet azonosítani, valamint el lehet különíteni a vállalat egyéb materiális és immateriális vagyonától.⁵⁹ Elméletben az értékelés tárgyát képező szellemi vagyontárgy értékét önmagában kell felbecsülni, de a gyakorlatban ez általában nem megvalósítható. Egy szabadalom értékét például nem mindig lehet szétválasztani a hozzá tartozó védjegy (brand) értékétől.

A szellemivagyon-értékelés célja

A szellemivagyon-értékelés céljától függően (például licencdíj megállapítása, pénzügyi forrás keresése stb.) a piaci érték vagy a vállalati belső érték megállapítására van szükség.

A vagyonértékelés készítője

A szellemivagyon-értékelés eredményét befolyásolja az értékelést végző személye. Az értékelők lehetnek a vállalat alkalmazottai és/vagy független külső tanácsadók. Az értékelést végzők elfoglaltsága és/vagy információellátottsága egyaránt befolyásolhatja a szellemivagyon-értékelés eredményét.

Megbízó

Mint környezeti elemet számításba kell venni a megbízó elfoglaltságát.

Az értékelés időpontja

A vagyonértékelés időpontjának a diszkontálás miatt van döntő jelentősége.

⁵⁴ Khoury: i. m. (32)

⁵⁵ Pitkethly: i. m. (10), (13)

⁵⁶ Reitzig: i. m. (9)

⁵⁷ Turner: i. m. (19)

⁵⁸ Randes: i. m. (30)

⁵⁹ A Szellemi Tulajdon Világszervezete – <http://www.wipo.int>

A XXI. századi gazdaságban a vállalatok részvénytőzsi értéken belül egyre fontosabb szerepet játszik a szellemi vagyon értéke. A vállalati stratégián belül pedig prioritást kapott a szellemi vagyon-portfóliók hatékony menedzselése. A szellemi tulajdon felértékelését igényli a vállalatok felvásárlását/összeolvadását megelőző vállalatértékelés, a külső finanszírozási források bevonásának szükségessége, kockázati tőke bevonása és licencszerződés megkötése. Ez indokolja a tudományos alapokon nyugvó, a gyakorlati igényeket kielégítő, de nem túl költséges szellemi vagyon-értékelési módszerek kifejlesztését, amelyek a vállalat saját tulajdonában vagy más szervezetek tulajdonában lévő szellemi vagyon értékelésére egyaránt alkalmasak.

Befejezésül Pitkethly gondolata emelhető ki, aki szerint bármelyik vagyonértékelési módszer használata csupán hasznos segédeszköz a jobb, megalapozottabb gazdasági döntéshozatalhoz.⁶⁰

A fontosabb irányok részletes ismertetésére, az alkalmazások esettanulmányok segítségével történő bemutatására folyóiratunk hasábjain még visszatérünk.

⁶⁰ Pitkethly: i. m. (13)